

Kuidas toitume

ja tarbime.

3. mooduli

õppematerjalid

Peer

Parliaments

Make
yourself
heard

#MyWorldOurPlanet
#EUClimatePact

Käesolev dokument ei kajasta Euroopa Komisjoni ametlikku seisukohta. Pange tähele, et käesolevas dokumendis sisalduv teave võib olla vananenud, kuna see loodi algselt 2022. aastal.

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2024

© Euroopa Liit, 2024

Euroopa Komisjoni dokumentide taaskasutamise põhimõtteid rakendatakse vastavalt komisjoni 12. detsembri 2011. aasta otsusele 2011/833/EL komisjoni dokumentide taaskasutamise kohta (ELT L 330, 14.12.2011, lk 39), ELI: <http://data.europa.eu/eli/dec/2011/833/oj>). Kui ei ole märgitud teisiti, on käesoleva dokumendi taaskasutamine lubatud Creative Commons Attribution 4.0 Internationali (CC BY 4.0) litsentsi alusel (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). See tähendab, et taaskasutamine on lubatud, kui on viidatud allikale ja märgitud kõik muudatused.

Selliste elementide kasutamiseks või paljundamiseks, mis ei kuulu Euroopa Liidule, võib olla vaja taotleda luba otse õiguste omajalt.

Kuidas toitume ja tarbime: jätkusuutlik toit

1. küsimus

Kuidas saaksime jätkusuutlikumalt toituda ja toitu vähem raisata? **Vaadake üle allpool esitatud variandid, arutlega rühmaga ja moodustage teie arvatest sobivaimatest lahendustest paremusjärjestus.**

Punktid	Variant
5 punktid	B
4 punktid	C
3 punktid	A
2 punktid	E
1 punkt	D

Vastuselehe näidis

- A** Toidutooted peavad olema **mürgistatud teabega**, milles on välja toodud nende mõju tervisele, keskkonnale ning kliimale ja kas need on kohalikult toodetud.
- B** Restoranidelt ja toidu jaemüüjatelt tuleks nõuda, et nad oleksid **oma toidu raiskamise osas läbipaistvad** ning töotaksid toidu raiskamise vähendamise või peatamise nimel.
- C** Toidukaupade hind peaks paremini kajastama nende **mõju keskkonnale ja kliimale**.
- D** Põllumajandust tuleks radikaalselt ümber kujundada nii, et põllumehed kasutaksid **vähem väetisi ja pestitsiide** ning valiksid vajadusel orgaanilised väetised. Samuti tuleks neile pakkuda rohkem toetust **bioloogilise mitmekesisuse kaitsmiseks** ning vähem kahjulikke mõjude tekitamiseks keskkonnale ja tervisele üleüldiselt.
- E** Milliseid **muid lahendusi** oskaksite pakkuda?

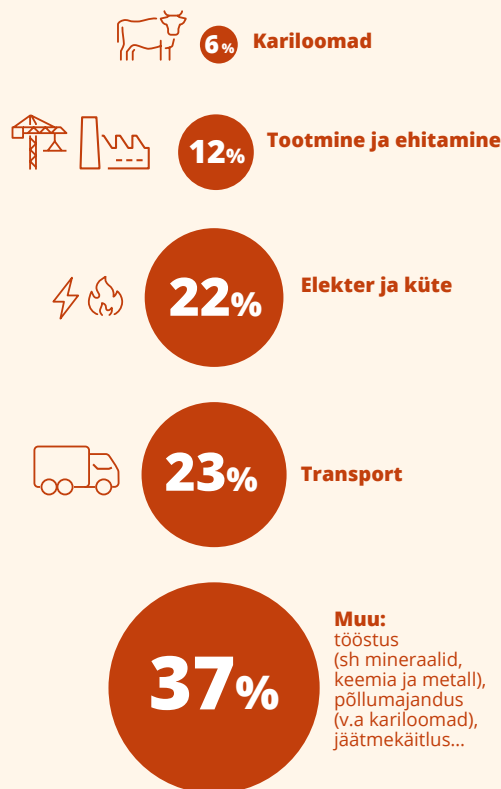
Kontekst

Ühe kolmandiku ülemaailmsetest kasvuhoonegaaside heitkogustest võib seostada toidusüsteemi ja selle tarneahelaga. See hõlmab põllukultuuride ja loomakasvatuse viljelust, maakasutuse muutumist (sealhulgas metsade hävitamist), ümberkujundamist, pakkimist, transporti ja jaotamist, jaemüüki, toiduainete ladustamist ja valmistamist ja toidujäätmed tarbimiskohas.

Peaaegu 15% kogu maailma kasvuhoonegaaside heitkogustest on tingitud karjakasvatusest. Veiseliha ja lehmapiim on tooted, mille tootmisega kaasneb kõige rohkem heitmeid, moodustades karjakasvatusega seotud kasvuhoonegaaside üldkogusest vastavalt 41% ja 20%. Euroopas moodustab põllumajandus 10% ELi kasvuhoonegaaside emissioonidest ja pea 60% neist pärineb karjakasvatussektorist. Seejuures ei võeta arvesse loomakasvatuse eelseid, näiteks kui palju süsihappegaasi salvestavad rohumaad ja karjamaade rikkalikku bioloogilist mitmekesisust.

Toidutarbimise hetkemustrid ei ole jätkesuutlikud, nii keskkonna kui ka tervise seisukohast. ELis on punase liha, suhkru, soola ja rasva keskmine tarbimine siiski üle soovitatud taseme. Valides tasakaalustatud toitumise, mis sisaldab vähem rafineeritud suhkrut ja rohkem taimseid toite, eriti värsked puu- ja köögivilju, väheneb mitte ainult eluohtlike haiguste oht, vaid ka toidusüsteemi keskkonnamõju.

Euroopa Komisjon avaldas 2020. aastal strateegia „Talust taldrikule“, mille eesmärk on muuta toidusüsteem õiglaseks, tervislikuks ja keskkonnasõbralikuks – tootmisest ja töötlemisest kuni tarbimise ja jäätmekäitluseni. Strateegia on osa Euroopa rohelisest kokkuleppesest ja selle eesmärk on edendada säästlikku toidutarbimist, toetada üleminekut tervislikule ja jätkusuutlikule toitumisele ning vähendada toidujäätmeid. See sisaldab mitmeid eesmärke toidutootmise keskkonnamõju vähendamiseks, sealhulgas eesmärki muuta vähemalt 25% ELi põllumajandusmaast 2030. aastaks mahepõllumajanduslikuks. See on umbes kolm korda rohkem kui 2019. aastal.

Kasvuhoonegaaside heitkogused sektorite kaupa, 2019

2030. aasta eesmärgid jätkusuutlikuks toidutootmiseks ELis

Kuidas toitume ja tarbime: jätkusuutlik toit

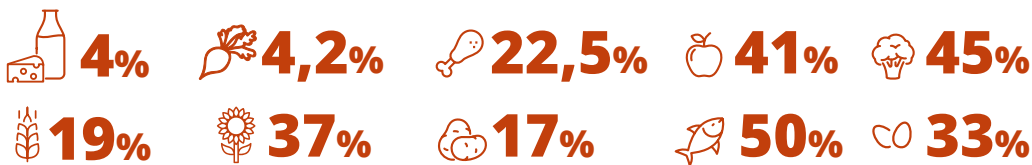
Selge toidumärgistus on lahutamatu osa jätkusuutlikule toidusüsteemile üleminekul, kuna see annab tarbijatele võimaluse teha teadlikke, tervislikumaid ja jätkusuutlikumaid toiduvalikuid.

Tarbijad huvitab aina enam teave selle kohta, kust on nende tooted pärit (mõndadel juhtudel ka kohalike tootjate toetamine), kuidas neid on töödeldud ja milline on nende peamine toiteväärtus.

Euroopas puuduvad usaldusväärsed andmed roheliste toidumärgiste (ökomärgistuste) arvu kohta. Ecolabel Index loetleb üle 70 ökomärgise, sealhulgas ka süsinikdioksiidi vähendamise märgise, mis tõestab, et toote süsinikujalajälge on mõõdetud ja tootja on võtnud kohustuse seda jalajälge vähendada. Euroopa Liidus korraldatud 10 000 tarbijaga küsitluses toetas kaks kolmandikku toodete süsinikujalajälje märgisega märgistamist.

Komisjon andis hiljuti strateegia „Talust taldrikule“ raames teada, et arendatakse jätkusuutlikud toidumärgistusraamistikud, mis ühendavad toitumise, kliima-, keskkonna- ja sotsiaalsed tegurid.

Toit läheb kaduma või raisku kogu toiduahelas, eriti töötlemise ja tootmise ajal, poodides, restoranides ja sööklates ning kodus. 2011. aastal tekitati ELis 129 megatonni toidujäätmeid, mis moodustab toodetud toidust 20%. Köögiviljad, puuviljad ja teraviljad on toidugrupid, millest tekib kõige rohkem jäätmeid.

Euroopa Komisjoni strateegias „Talust taldrikule“ pakutakse välja seadusega jõustata vaid eesmärgid vähendamaks toidu raiskamist ELis. Mõned liikmed on juba seadnud oma eesmärgid. Näiteks Prantsusmaal peavad toiduainete turustajad ja suuremahulised toitlustajad vanglates, haiglates ja koolides vähendada toidujäätmeid 2025. aastaks 50%, kaubanduslikud toitlustajad ja teised saransed 2030. aastaks.

Mittetulundusühingu Project Drawdown hinnangul on toidu raiskamise vähenemise peamine viis põllumajanduse, metsanduse ja muu maakasutuse sektori (tuntud kui AFOLU) heitkoguste kiireks vähendamiseks ning 2020. ja 2050. aasta vahel on võimalik 90 gigatonni suurune vähendamine.

Leibkonnad tekitavad 52% kõigist toidujäätmetest ELis. Toiduteenindussektorid (nt restoranid ja kauplused), hulgimüüjad ja jaemüüjad (supermarketid ja allahindluste turud) moodustavad koos 17% kõikidest toidujäätmetest.

Kuni 10% ELis tekitatud toidujäätmetest on seotud kasutuskõlblikkuse ja „parim enne“ tähtaegadega toiduainete siltidel. Kuupäevade parem märkimine ja parem arusaam sellest, mida see tähendab, aitab ära hoida ja vähendada toidu raiskamist.

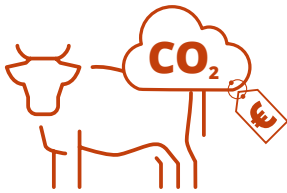
Kui toidu raiskamist ei ole võimalik ära hoida, siis on kõige parem jagada üleliigne toit inimestele, kes seda vajavad. Seega on komisjon vastu võtnud ELi toiduannetuse suunised, mis toetavad üleliigse toidu edasimüüjaid ja vastuvõtjaid.

2016. aastal võttis Prantsusmaa vastu seaduse, mis kohustab supermarketitel allkirjastada volitatud heategevusorganisatsioonidega toiduannetuse leping. Kriitikud väidavad aga, et seda seaduslikku nõuet on võimalik järgida ka siis, kui annetatakse vaid 1% supermarketite üleliigsest toidust.

Toiduhinnad

Euroopa Komisjoni strateegia „Talustaldrikule“ kohaselt peaksid maksustiimulid julgustama tarbijaid valima jätkusuutlikku ja tervislikku toitumist. Seni pole ükski riik kehtestanud toidupõhist süsinikumaksu. Rootsi teadusuuringud on aga näidanud, et sedalaadi maksustamine võiks olla tõhus. Hüpotetiline maks lihale ja piimatoodetele, mis määratakse selle konkreetse keskkonnamõju alusel, vähendaks loomadest tingitud kasvuhoonegaaside heidet 12%.

Saksamaa on toiduainetele kehtestanud vähendatud käibemaksu (7%) võrreldes muude toodetega (19%). Föderaalne keskkonnakaitseamet on soovitanud loomsete toodete käibemaksu tõstmist (ning 19% käibemaksu kehtestamist) ning samal ajal taimsete toodete käibemaksu vähendamist. Liha ja piimatooted muutuksid kallimaks, kartulid, porgandid, jahu jms muutuksid odavamaks, vähendades nii kahjulikke kõrvalmõjusid madala sissetulekuga majapidamistele.

Samas on oluline tagada, et haavatavatele rühmadele ei avalduks ebaõiglane mõju.

Hiljuti esitles EL oma ühist põllumajanduspoliitikat. Reform tagab, et tulevikus saavad väikesed ja keskmise suurusega tootjad üle Euroopa vähemalt 10% ELi otsesest sissetulekutoetusest. Lisaks eraldatakse üks neljandik otsestest maksetest ökokavadele, näiteks mahepõllumajandusele ja loomade heaolu parandamisele. Koos aitavad need uued meetmed toota tarbijatele kohalikult ja jätkusuutlikul viisil toitu.

Liha- ja piimatoodete tarbimisel on kogu ELis sotsiaalne ja kultuuriline tähendus ning nende toiduainetega seotud traditsioonid on sügavalt juurdunud. Käitumise muutmine võib olla keeruline ja pikaajaline protsess, eriti kui liha- ja piimatooted asendavad vegan tooted ei ole veel laialdaselt kättesaadavad või taskukohased.

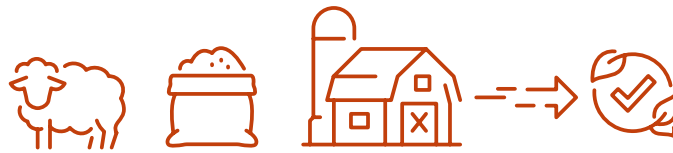

Kuidas toitume
ja tarbime:
jätkusuutlik toit

**Säästev
põllumajandus**

© Euroopa Liit

2019. aastal toodeti põllumajandussektoris ligikaudu 10% ELi kasvuhoonegaaside kogu heitkogustest, muuhulgas kariloomade seedimisprotsessides tekkiva metaani, ladustatud loomasõnniku ja väetistest saadava dilämmastikoksiidi tagajärjel.

Põllumajanduses kasutatavate keemiliste taimekaitsevahendite kasutamine, mis kaitseb konkreetseid taimi haiguste eest, soodustab mulla-, vee- ja õhusaastet, samuti elurikkuse kadu ning võib kahjustada teisi taimi, putukaid, linde, imetajaid ja kahepaikseid. Euroopa Komisjon rakendab meetmeid, et vähendada keemiliste taimekaitsevahendite üldist kasutust ja sellega seotud riske 2030. aastaks poole võrra.

Mahepõllumajanduse eesmärk on toota toitu, kasutades looduslikke aineid ja protsesse. Maa, mida haritakse mahepõllumajanduslikult, on 30% elurikkam kui tavapäraselt haritav maa.

Euroopa roheline kokkulepe on seadnud eesmärgiks, et 2030. aastaks peab 25% põllumajandusmaast olema mahepõllumajanduslik. See on kolm korda suurem 2019. aasta koguosast (8,5%), ehkki see on liikmesriigiti väga erinev (vt joonis).

2021. aasta märtsis käivitas Euroopa Komisjon maheproduktide arendamise tegevuskava, mille eesmärk on edendada nõudlust mahepõllumajanduslike toodete järele, tagada tarbijate usaldus ja toetada üleminekut mahepõllumajandusele.

**Kuidas toitume
ja tarbime:
jätkusuutlik toit**

Kuidas toitume ja tarbime: jätkusuutlik tarbimine

2. küsimus

Kuidas on kõige parem arendada jätkusuutlikku tarbimist? **Vaadake üle allpool esitatud variandid, arutlega rühmaga ja moodustage teie arvatest sobivaimatest lahendustest paremusjärjestus.**

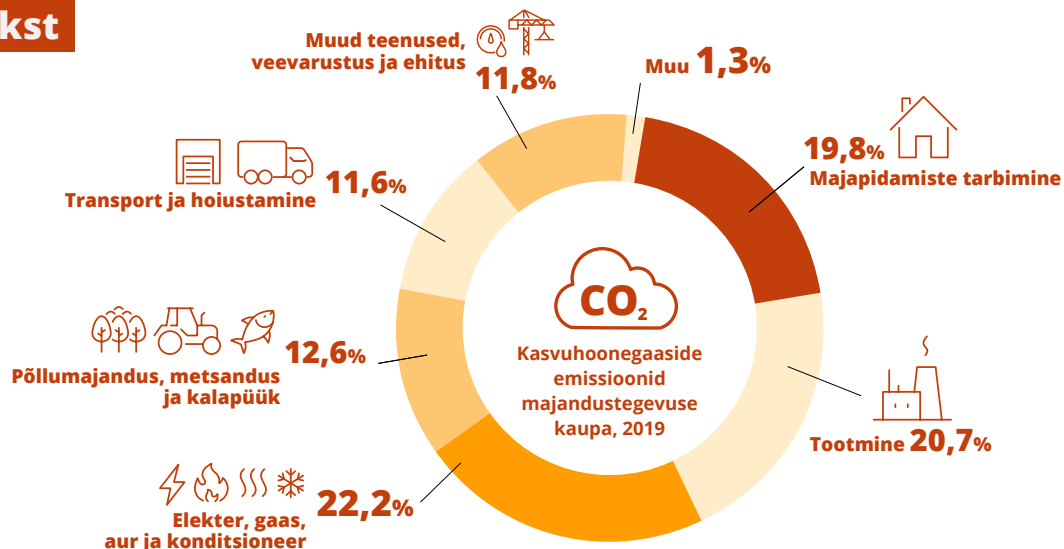
Punktid	Variant
5 punktid	B
4 punktid	C
3 punktid	A
2 punktid	E
1 punkt	D

Vastuselehe näidis

- A** Ettevõtted ja avalikud ametiasutused peavad olema **läbipaistvad oma toodete ja tootmisprotsesside (ja nende tarnijate) mõju kohta** keskkonnale ja inimeste tervisele, nii ELis kui väljaspool seda.
- B** **Mõju tervisele, keskkonnale ja kliimale** peab toodete hindades paremini peegelduma. Lisaks tuleb anda tarbijatele nende mõjude kohta lisateavet (nt märgistamise, parema läbipaistvuse ja digitaalsete rakenduste kaudu).
- C** **Elektriseadmetele ettenähtud minimaalne garantii** peab kestma kauem kui kaks aastat ja tootjad peavad tagama rohkem võimalusi, et oleks võimalik neid parandada.
- D** **Ühekordselt kasutatavad plastpudelid tuleb keelata** ja mitmekordselt kasutatavate pudelitele tuleb kogu ELis luua tagatisrahasüsteemid.
- E** Milliseid **muid lahendusi** oskaksite pakkuda?

Kontekst

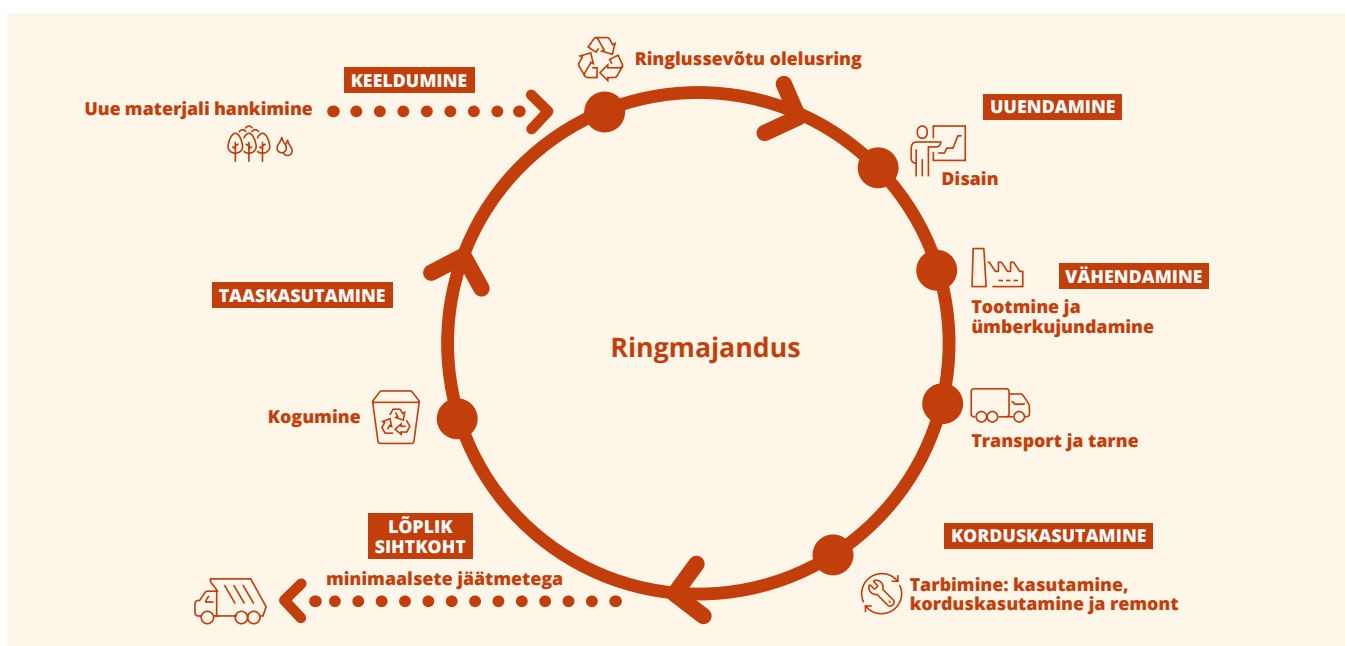

Majapidamiste tarbimine moodustas peaaegu viiendiku (19,8%) ELi kasvuhoonegaaside emissioonist 2019. aastal, mis on ligilähedane tootmisectorile (20,7%) ja natuke väiksem kui elektri-, gaasi- ja aurutootmisectoril (22,2%).

See, kas netoemissioonid vähenevad ELis 2030. aastaks 55%, sõltub olulisel määral sellest, ka inimesed muudavad energiatarbimise harjumusi vähendamise, taaskasutamise, remondi ja ümbertöötlemise suunas, seega tuleb kasuks, et keskkonnateadlikkus on eurooplaste hulgas juba kõrgel tasemel. Hiljutises üleeuroopalisel uuringus ütles 94% vastajatest, et keskkonnakaitse on nende jaoks isiklikult oluline. Enam kui kaks kolmandikku nõustusid, et nende tarbimisharjumused mõjutavad keskkonda negatiivselt. Tarbimis- ja tootmismustrite muutmine on üldiselt kõige parem viis keskkonnaprobleemide lahendamiseks.

Paljud uuringud on aga näidanud, et inimeste käitumist ei ole kerge rohelisemaks muuta. Tarbijate valikuid selle kohta, mida osta ja kuidas seda kasutada mõjutavad paljud muud tegurid peale jätkusuutlikkuse, näiteks hind, saadavus, mugavus, harjumus ja sotsiaalsed normid.

On mitmeid EL-i poliitikaide, mis on seotud tarbija suutlikkusega teha jätkusuutlikke valikuid. See hõlmab muu hulgas toote keskkonnanõudeid, teabe ja märgistamise nõudeid (sh vabatahtlik ELi ökomärgis), tootegarantii reegleid ja ümbertöötlemist hõlbustavaid jäätmeseaduseid.

Kuidas toitume ja tarbime: jätkusuutlik tarbimine

Tarneahela seire

Igal ettevõttel ja tootel on keskkonnamajajalg. Seda jalajälge arvutatakse keskkonnamõjude põhjal, nagu kliimamuutus, osoonikihi hõrenemine, maakasutus, ressurside vähenemine, veetarbimine, energiatarbimine ja kemikaalide kasutamine ning ka muude sotsiaalsete aspektide põhjal. Selle jaoks on vaja laiaulatuslikku ülevaadet toote ja ettevõtte elutsüklilt (alates toormaterjalide kaevandamisest ja tootmisest kuni kasutamise ja olemusringi lõppemiseni).

Ettevõtted ei pea oma keskkonnamajajälge praegu arvutama. Alates 2014. aastast nõutakse ELi seadusega suurtelt ettevõtetelt, et nad avaldaksid teavet selle kohta, kuidas nad tegelevad oma tarneahelas sotsiaalsete ja keskkonnaalaste väljakutsetega. Nende reeglite alusel esitatud jätkusuutlikkuse aruandlust on aga kritiseeritud, sest andmeid on keeruline võrrelda ja selles ei käsitleta alati kõige asjakohasemaid teemasid.

Euroopa Komisjon võttis seetõttu vastu ettepaneku ambitsioonikama seadusandluse kehtestamiseks (äriühingute kestlikkusaruandluse direktiiv), millega nõutakse hinnanguliselt 50 000 Euroopa ettevõtet oma tegevuse jätkusuutlikkuse seiramist.

On oluline, et väited ettevõtete ja toodete keskkonnaalasele toimimise kohta oleksid usaldusväärsed, võrreldavad ja üle kogu ELi kontrollitud. Usaldusväärne keskkonnateave võimaldaks turuosalistel, st tarbijatel, ettevõtetel, investoritel, teha rohelisemaid otsuseid. Euroopa Komisjon võtab seega vastu kavandatud keskkonnaväidete algatuse, mis tagab, et kõik ettevõtete esitatud keskkonnaalased väited peavad olema standardse meetoodika abil põhjendatud.

**Kuidas toitume
ja tarbime:**

jätkusuutlik tarbimine

Elektri- ja elektroonikaseadmetest tekkinud jäätmed (e-jäätmed) on ELis kõige kiiremini kasv jäätmete tüüp. 2017. aastal tekitati 10,4 miljonit tonni e-jäätmeid, mis tähendab iga inimese kohta rohkem kui 20 kg.

E-jäätmete hulka kuulub suur hulk seadmeid, nagu arvutid, külmikud ja mobiiltelefonid, mis on jõudnud oma eluea lõppu ja sisaldavad keerulist materjalisegu. Mõned neist on ohtlikud ning võivad põhjustada tõsiseid keskkonna- ja terviseprobleeme, kui kõrvaldatud seadmeid ei käsitseta ega töödelda nõuetekohaselt. Moodne elektroonika sisaldab haruldasi ja kalleid materjale, mida saab ringlusse võtta ja uuesti kasutada, kui e-jäätmeid hallatakse tõhusalt.

Hiljutine uuring näitab, et toodete tegelikud kasutusead on oluliselt väiksemad kui nende kavandatud või soovitud kasutusiga.

ELil on poliitika ja õigusaktid e-jäätmete hulga vähendamiseks ja nende nõuetekohase käitlemise tagamiseks. 2019. aastal kehtestati pesumasinatele, nõudepesumasinatele, teleritele, tuledele ja külmkappidele tootespetsiifilised eeskirjad eesmärgiga pikendada nende toodete kasutusiga, määrates reeglid varuosade saadavuse ning vastupidavust ja remonti puudutava teabe esitamise kohta.

ELi tootegarantiid puudutavad reeglid sätestavad kaheaastase garantiiaja. Kui toode osutub garantiiajal defektseks, peab müüja toote remontima või asendama ja kui see pole võimalik, peab ta pakkuma hinnaalandust või tagastama makstud raha.

**Kuidas toitume
ja tarbime:
jätkusuutlik tarbimine**

Ühekordselt kasutatavad plastpudelid ja tagatisrahasüsteemid

Plastpudeli täielikuks lagunemiseks kulub vähemalt 450 aastat. Protsessi käigus eraldub keskkonda mikroplasti. Hetkel on teadmata mikroplasti pikaajalised mõjud keskkonnale. Plastid sisaldavad sageli potentsiaalselt mürgiseid ning keemilisi aineid, mis võivad olla kahjulikud loomadele või inimestele, kes neid alla neelavad.

Plastpudelid on enamasti valmistatud polüetüleentereftalaatidest (PET) ehk naftatootest, millel on elutsükli jooksul suur jalajälg. Hinnanguliselt kulub plastpudeli tootmiseks umbes veerand pudelit naftat. Lisaks kulub tavalise ühekordselt kasutatava plastpudeli tootmiseks rohkem kui viis liitrit vett.

Ühekordselt kasutatavad plastpudelid on loomadele kahjulikud. Plastpudelite korgid jõuavad sageli merepõhja, kus mereloomad neid ekslikult toiduks peavad. Mõned lämbuvad neid alla neelates ja teised surevad mürkainete tõttu, mida pudelikorgid nende makku eritavad.

ELi ühekordselt kasutatavate plastide direktiivis on seatud plastpudelite ringlussevõtu ja kogumise eesmärgid. 2025. aastaks peavad plastpudelid olema valmistatud vähemalt 25% ringlussevõetud plastist (kuni 30% 2030. aastaks) ja 77% plastpudelitest tuleb koguda eraldi (kuni 90% 2029. aastaks).

Ühekordselt kasutatavatele plastpudelitele ei ole plaanitud keeldu. Sellise keelu keskkonnamõju võib olla ebaselge, sest kui nende asemel kasutatakse korduskasutatavaid teras- ja alumiiniumpudeleid, siis nende keskkonnakasu sõltub suuresti sellest, kui palju neid kasutatakse. Samamoodi tuleb klaaspudeleid (0,75 l) korduskasutada vähemalt kolm korda, et need oleksid keskkonnamõju poolest samaväärsed PET-pudelitega (0,5 l).

Joogivee direktiiv julgustab liikmesriike edendama kraanivee kasutamist inimtoiduks, et vähendada pudelivee kasutamist ja seeläbi jõgedesse ja meredesse jõudva plasti kogust.

Kuidas toitume ja tarbime:

jätkusuutlik tarbimine

Kas soovite avaldada teistele inimestele Euroopas oma arvamust ELi kliimapoliitika tuleviku kohta?

Kuidas sooviksite panustada Euroopa kliimanetraalsuse saavutamisse? Arutage ja lööge kaasa!

Kuidas anda oma panus Euroopa kliimanetraalsuse saavutamisse?

Sööge rohkem taimset toitu

Vähendage liha kogust oma iganädalases menüüs.

Sööge kohalikku ja hooajalist toitu

Sööge toitu, mis on toodetud teile lähedal asuvas piirkonnas ja selle loomulikul hooajal.

Vähendage toidu raiskamist

Vähendage oma kodus raisatud või minemacvisatava toidu hulka.

Remontige ja korduskasutage

Parandage oma asju, selle asemel, et osta uus.

Kandke riideid kauem

Ostke vähem uusi riideid ja kandke neid kauem.

Kas soovite saada infot mõttekojas Peer Parliaments saavutatud tulemuste kohta?

Kas olete huvitatud mõttekoja Peer Parliament korraldamisest?